

Дослідження тенденцій розвитку неперервної освіти німецькомовних країн як соціально-педагогічна проблема

Д. В. Матиюк

Вінницький державний педагогічний університет ім. Михайла Коцюбинського
Corresponding author. E-mail: mdvdeutschlehrer@gmail.com

Paper received 24.08.17; Accepted for publication 29.08.17.

Анотація. У статті висвітлено актуальність розвитку неперервної освіти в сучасному суспільстві. Розкрито тенденції розвитку освіти в німецькомовних країнах наприкінці ХХ – на початку ХХІ століття. Окреслено причини впровадження неперервної освіти в європейських країнах. Здійснено аналіз нормативно-правових документів України про освіту. Обґрунтовано необхідність дослідження розвитку неперервної освіти німецькомовних країн. У статті визначено перспективні напрямки перенесення позитивного досвіду з досліджуваної проблематики, які сприятимуть інтеграції України в європейський та світовий освітній простір.

Ключові слова: освіта, неперервна освіта, освіта впродовж життя, періодична освіта, постійна освіта, освіта для дорослих

Науково-технічний прогрес, трансформація ринку праці та суспільства загалом зумовили зростання вимог до людини, її освіти та професійного розвитку. Основним виробничим ресурсом стає людський капітал, який забезпечує динамічність, масштабність та багатовекторність суспільства. Актуальність проблеми освіти людини впродовж життя зростає в зв'язку з тим, що знання, отримані у процесі професійної підготовки, потребують постійного оновлення, поглиблення та розвитку для здійснення успішної діяльності. Це є важливим для української держави, яка прагне інтегруватись у світовий освітній простір. Саме тому ми звертаємось до вивчення досвіду прогресивних країн у напрямку розвитку неперервної освіти.

Наприкінці ХХ – на початку ХХІ століття у світі поширюється тенденція щодо запровадження неперервної освіти — освіти впродовж життя. Досвід провідних країн світу свідчить про пряму залежність темпів розвитку виробництва, його конкурентоспроможності на світовому ринку від рівня професійної підготовки людських ресурсів. Саме тому поняття "навчання впродовж життя" стає основою в сфері освіти німецькомовних країн. Розвиток неперервної освіти розглядається як один із шляхів досягнення високого рівня соціально-економічного розвитку і як інструмент поширення ідей інформаційного суспільства.

Дослідження охоплює кінець ХХ – початок ХХІ століття. Цей період характеризується трансформаційними тенденціями в суспільному розвитку, що призводить до загострення соціальних протиріч, які відобразилися в кризі традиційної системи освіти в німецькомовних країнах. Водночас з'являється низка альтернативних навчальних програм, серед яких вагоме місце займає освіта впродовж життя, яка сприймаються науковцями як шлях до радикального розв'язання соціальних і педагогічних проблем. В 1968 році в матеріалах Генеральної конференції ЮНЕСКО уперше був використаний термін "неперервна освіта" та була прийнята програма "На шляху до неперервної освіти для всіх" [1].

Варто охарактеризувати період початку ХХІ століття. Його особливість в тому, що в цей час стрімко збільшується об'єм інформації та виникає потреба особистості в постійному самовдосконаленні та професійному розвитку для того, щоб відповідати вимо-

гам часу. Це сприяло активному розвитку та прийняттю концепції неперервної освіти в німецькомовних країнах. Система освіти кожної з них має певні особливості та переваги. Саме тому здобутки, проблеми та перспективи розвитку неперервної освіти нині є предметом нашого наукового дослідження.

Територіальні межі дослідження охоплюють німецькомовні країни – Німеччину, Австрію, Швейцарію, Люксембург та Ліхтенштейн.

Актуальність цієї проблеми підсилюється документами міжнародних організацій, зокрема Організації економічної співпраці та розвитку (ОЕСР), ЮНЕСКО та Ради Європи під заголовками "періодична освіта" (recurrent education), "постійна освіта" (education permanente), "освіта для дорослих" (adult education) [2]. Головною метою цих документів є створення послідовних стратегій розвитку неперервної освіти для забезпечення навчальних можливостей впродовж людського життя. В результаті реалізації цього підходу провідні країни світу перейшли від освіти для дорослих до неперервної освіти впродовж життя.

Європейська комісія і країни-члени ЄС визначили "навчання впродовж життя" як всебічну навчальну діяльність, здійснювану на постійній основі з метою поліпшення знань, навичок і професійної компетенції. Про важливість цієї проблеми свідчить документ "Хартія Європейських університетів з неперервної освіти", в якому зазначається, що "Європейці потребують сильних, автономних, відповідальних, всеохоплюючих університетів, які забезпечують освітою, що базується на навчанні та дослідженнях у відповідності з вимогами часу." А тому з 2009 по 2013 рік Європейська комісія впровадила п'ять нових програм розвитку неперервної освіти: Корнеліус, Ерасмус, Леонардо да Вінчі, Грунтдвіг та Жан Моне, метою яких було забезпечити якість і доступ до освітніх програм кожного студента та мобільність його у виборі навчальних курсів.

Дослідження розвитку неперервної освіти є важливим в контексті інтеграційного руху України в європейський і світовий освітній простір. Екстраполяція позитивного досвіду розвитку освіти впродовж життя є важливою для кожного громадянина України, для українського суспільства і для всієї держави в цілому. Надання кожному українцю можливості брати участь

в програмах з неперервної освіти, які засвідчили свою ефективність у німецькомовних країнах, дасть змогу підтримувати рівень освіченості, який відповідав би потребам сьогодення.

Стратегія й тактика реалізації концепції неперервної освіти окреслена в таких нормативно-правових документах, як: Закон України "Про освіту", Державна національна програма "Освіта" (Україна XXI століття), Національна доктрина розвитку освіти, Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012–2021 рр., Концепція розвитку неперервної педагогічної освіти. У Державній національній програмі "Освіта" (Україна XXI століття) зазначено, що держава має створити умови для задоволення освітніх і професійних потреб громадян, надання кожному можливостей постійно вдосконалювати свою освіту, підвищувати професійний рівень, здобувати нові спеціальності [3].

Національна доктрина розвитку освіти наголошує на тому, що: "глобалізація, зміна технологій, перехід до постіндустріального, інформаційного суспільства, утвердження пріоритетів сталого розвитку, інші властиві сучасній цивілізації риси зумовлюють розвиток людини, що є головною метою, ключовим показником і основним важелем сучасного прогресу. В Україні має забезпечуватися прискорений, випереджальний інноваційний розвиток освіти, а також повинні створюватися умови для розвитку, самоствердження та самореалізації особистості протягом життя".

Формування високоосвіченої та професійної еліти дасть змогу покращити рівень розвитку всіх сфер, сприятиме участі в процесах глобалізації та міжнародної конкурентоспроможності, стимулюватиме підвищення рівня конкурентоспроможності в міжнародному масштабі та дасть змогу сформувати інноваційну економіку знань. Вивчення та подальше запозичення передового досвіду німецькомовних країн з впровадження неперервної освіти сприятиме розвитку людського капіталу та економічному зростанню через здатність формувати інтелектуальну складову в системі елементів економіки знань, покращувати здобутки людей, нації та суспільства в міру набуття та впровадження в життя нових знань.

В Україні ця проблема є малодослідженою, а тому виникла необхідність звернутись до досвіду прогресивних країн світу, зокрема німецькомовних країн, з питань розвитку неперервної освіти, адже витоки розвитку освіти впродовж життя беруть свій початок з Німеччини (Інститут неперервної освіти ЮНЕСКО в Гамбурзі). Окрім того, в Австрії, Швейцарії, Люксембурзі та Ліхтенштейні накопичено цінний досвід організації освіти впродовж життя. Саме тому для дослідження ми обрали німецькомовні країни Європи. У цих країнах були прийняті документи з неперервної освіти, зокрема Німеччина (2008), Австрія (2011), Швейцарія (2013), Люксембург (2005) та Ліхтенштейн (2011).

Передумови впровадження та проблематика розвитку неперервної освіти в німецькомовних країнах є актуальними, оскільки система освіти цих країн входить до числа найуспішніших та найперспективніших в Європі, і є певні напрацювання, які довели свою ефективність.

Різним аспектам дослідження неперервної освіти

присвячені праці вітчизняних та зарубіжних науковців. Зокрема, С. Гончаренко, І. Зязюн, В. Козаков, В. Кремень [9], Н. Ничкало [10], В. Олійник, Т. Кошманова, Л. Пуховська, М. Лещенко висвітлюють питання підвищення рівня професійної кваліфікації фахівців та здійснюють аналіз ступеневої освіти в Україні та за кордоном. Управління системою неперервної освіти є предметом досліджень С. Андрейчука, М. Дарманського, А. Карпуніна, О. Крюкова, О. Поважного та інших. Питанням реформування вищої освіти і, зокрема, неперервної освіти, присвячені праці В. Астахової, В. Бакуменка, Б. Данилишина, М. Дренкурта, В. Князева, М. Корецького, В. Кременя, М. Латиніна, В. Майбороди, М. Петерсона та інших. Вищезазначені дослідження науковців підтверджують думку про те, що проблематика навчання впродовж життя є пріоритетною на шляху до наближення української системи освіти до світових стандартів.

Водночас, незважаючи на значний науковий доробок, питання вивчення теорії і практики розвитку неперервної освіти в німецькомовних країнах наприкінці ХХ – на початку ХХІ століття залишається малодослідженим.

Для визначення напрямків, які потребують аналізу, узагальнення, систематизації та екстраполяції в освітній простір України, нами було вивчено праці провідних вчених німецькомовних країн та провідних країн Євросоюзу: неперервна освіта як шлях до успішної кар'єри - К. Краус (Швейцарія) [11]; перехід до неперервної освіти як важлива епохальна зміна - А. Ледл (Швейцарія) [12]; критичний аналіз до європейських стратегій з неперервної освіти - П. Гімараш та Л. Лічініо (Португалія); перспективи освіти для дорослих в країнах Європи - А. Демель, К. Ебнер (Німеччина); сучасні підходи до освіти для дорослих - Л. Погранц; неперервна освіта як освітнє завдання в соціально-історичному контексті - В. Стжелевич; характеристика моделей та підходів до неперервної освіти в країнах світу та роль системи вищої освіти у цьому процесі - Х. Шютце (Німеччина).

На основі аналізу концепції неперервної освіти в Німеччині ми окреслили такий напрямок дослідження як форми переходу з загальноосвітньої школи у вищу школу, а саме надання доступу до навчання у вищій школі для кваліфікованих працівників. Дослідження цього напрямку дасть можливість в українській системі освіти окреслити програму для залучення висококваліфікованих працівників з різних галузей до здобуття освіти, розширити коло людей, які зможуть здобувати вищу освіту.

Оцінки потребує питання можливості доступу до неперервної освіти низькокваліфікованих працівників, мігрантів та людей з особливими потребами. Дослідження цього напрямку може значно розширити досвід залучення вищезазначених категорій громадян до здобуття освіти.

Систематизації та узагальнення потребують зміст, форми, методи організації неперервної освіти у навчальних закладах зазначених країн, що дасть можливість запозичити найдоцільніше в українську систему освіти та адаптувати з урахуванням особливостей вітчизняної системи освіти.

Подальшого вивчення та аналізу потребує програ-

ма заохочення безробітних до підвищення фахової майстерності шляхом забезпечення доступу до програм з неперервної освіти (програма "Weiter mit Weiterbildung", що передбачає перехід безробітних до активної професійної діяльності завдяки участі в заходах з неперервної освіти) та матеріальне стимулювання учасників освітніх програм та курсів підвищення кваліфікації [4].

Вивчення та систематизації потребує залучення викладачів до участі в реалізації програм з неперервної освіти (TEFL, CELTA, CELTYL, CAE, DELTA, EUROLTA, Grünes Diplom), що передбачає навчання викладання іноземних мов за стандартами, які визнаються в усьому світі. Участь українських вчителів у цих програмах сприятиме підвищенню їх фахової майстерності та відповідності рівня викладання іноземних мов в Україні світовим стандартам.

Виникла необхідність аналізу досвіду навчання студентів за міжнародними стандартами в мовних школах мереж British Council, International House, Goethe Institut та активне складання міжнародних іспитів з іноземних мов, результати яких визнаються в усьому світі.

Оцінки потребує роль бібліотек як центрів неперервної освіти (Бібліотеки надають доступ до освітніх програм Євросоюзу (Erasmus +, Act for Impact), доступ до електронних джерел інформації, надання послуг для людей з обмеженими можливостями, популяризація програми "Бібліотека як місце для зустрічей", відповідно до якої велика увага приділяється забезпеченню можливостей доступу до інформації для усіх верств населення та становленню бібліотек як освітніх центрів [5].

Узагальнення та екстраполяції потребує подальше вивчення єдиної в світі дуальної системи професійної підготовки майбутніх фахівців, що передбачає практику на підприємстві протягом трьох-чотирьох днів на тиждень та теоретичну професійну підготовку протягом одного-двох днів на тиждень. Використання досвіду дуальної системи освіти дасть змогу удосконалити професійну підготовку майбутніх фахівців в Україні шляхом інтеграції теорії та практики.

Систематизації потребує діяльність Агенції з міжнародної освіти в Ліхтенштейні, пріоритетними напрямками якої є "Неперервна освіта" (передбачає поширення інформації про актуальні для представників різних професій програми з неперервної освіти та їх популяризацію), "Підвищення статусу та стандартів професійної підготовки та кваліфікації" (велика увага приділяється професійній дуальній освіті та підготовці до участі в змаганнях професійної майстерності WorldSkills для молоді віком від 16 до 26 років), "Міжнародні освітні програми" (сприяння визнанню професійних кваліфікацій в усьому світі) [6].

Аналізу потребує апробація пілотних проектів з неперервної освіти для людей, які працюють (e-learning, вечірні курси та курси вихідного дня) в Австрії. Вивченню підлягають зміст та методи навчання, специфіка їх організації. Потребує детального дослідження диференціація підвищення кваліфікації (у концепції неперервної освіти ця форма представлена як підвищення кваліфікації в залежності від рівня освіти і фахового напрямку).

Оцінки потребує стратегія щодо пріоритетів та напрямків розвитку неперервної освіти в університетах Швейцарії, що передбачає її доступність для кожного громадянина та для швейцарського суспільства в цілому. Детального вивчення потребує аналіз неперервної освіти відповідно до категорій часу, навчального формату, місця і змісту освіти. Привертає увагу зміст неперервної освіти для громадян Швейцарії старших 45 років. Екстраполяція цього напрямку дасть змогу вдосконалити систему вищої освіти в Україні та зробити її більш доступною для громадян.

На основі вивчення концепції розвитку неперервної освіти Німеччини ми виокремили такий напрямок, який потребує подальшого дослідження, а саме робота інформаційного порталу "Bildungsberatung für Ratsuchende und Beratende" для тих, хто шукає освітні поради, завдяки якому громадяни можуть дізнатись інформацію про освітні можливості в певному регіоні, а також можливості для підвищення кваліфікації та інформацію про кваліфікаційні стандарти з певних професій [7].

Аналіз інтернет-джерела <https://www.goethe.de/de/uun/auf/bld/asm.html> визначив актуальний проект Гете-інституту Studienbrücke, який дає змогу здійснити перехід від навчання у школі до здобуття вищої освіти у вищих навчальних закладах Німеччини. Цей проект поєднує мовні курси, навчальні консультації та тренінги інтернаціонального культурологічного спрямування та надає студентам з різних країн світу можливість вступу після 2 курсу до вищого навчального закладу Німеччини без підготовчих курсів та вступних іспитів. Дослідження організації цього проекту дасть можливість актуалізувати перспективність залучення талановитої молоді інших країн світу до навчання в Україні [8].

Цінним у теорії та практиці неперервної освіти німецькомовних країн є програми підготовки фахівців з різних напрямків (Cornelius, Erasmus, Leonardo da Vinci, Gruntz, Jean Mone, DAAD, програми Гете-інституту, підготовка вчителів іноземних мов в мережі шкіл International House та підвищення кваліфікації впродовж життя шляхом проходження курсів TEFL, CELTA, CELTYL, CAE, DELTA, EUROLTA, Grünes Diplom).

Заслугує на увагу дослідження форм і методів неперервної освіти в німецькомовних країнах та можливості їх екстраполяції в українській освітній простір, а саме: професійні курси, в тому числі з метою підвищення кваліфікації персоналу; перепідготовка та професійна реабілітація; професійна самоосвіта передбачає короткотермінове навчання працівників безпосередньо на підприємствах або в навчальних закладах за направленням підприємств, у спеціалізованих школах, у народних інститутах відповідно до законодавства федеральних земель про освіту дорослих, в академіях та на курсах для державних службовців; короткострокові курси, семінари, лекції; довгострокові програми; модульні програми з накопиченням кредитів; дистанційне навчання; літні школи, наукові семінари.

Одержані результати дослідження можуть бути використані у розробці національної системи неперервної освіти України.

ЛІТЕРАТУРА

1. UNESCO. Records of the General Conference. Fifteenth Session, Paris, 1968. – Paris: UNESCO, 1972. – 322 p.
2. John Field, Mal Leicester. Lifelong Learning: Education Across the Lifespan, Routledge, 2002. – 344 p.
3. <http://education-ua.org/ua/ekskurs/297-derzhavna-natsionalna-programa-osvita-ukrajina-xxi-stolitnya>
4. http://www.boeckler.de/wsi-mitteilungen_25270_25280.htm
5. <https://www.deutschland.de/en/topic/knowledge/education-learning/meeting-place-library?language=en>
6. <http://www.worldskills.li>
7. <http://www.bildungsberatung-gfh.de/index.php>
8. <https://www.goethe.de/de/uun/auf/bld/asm.html>
9. В. Кремень. Освіта в Україні: стан і перспективи розвитку : (доп. на II Всеукр. з'їзді працівників освіти, 8 жовт. 2001 р.) // Неперервна проф. освіта: теорія і практика. – 2001. – № 4. – С. 5–14.
10. Ничкало Н. Неперервна професійна освіта як філософська та педагогічна категорія // Неперервна професійна освіта. – 2001. – № 1. – С. 9-21.
11. Kraus K. Lebenslanges Lernen - Karriere einer Leitidee. Bielfeld: Bertelsmann, 2001 – 414 S.
12. Ledl, Andreas. Lebenslanges Lernen als Reformprogramm, Garamond, Jena, 2007 – 90 S.

REFERENCES

9. V. Kremen. Osvita v Ukraini: stan i perspektyvy rozvitku: (dop. na II vseukr. z'yizdi pratsivnykiv osvity, 8 zhovt. 2001 r.) (Education in Ukraine: current state and perspectives of development: (report on the second All-Ukrainian congress of educators, October 8, 2001)) // Neperervna prof. osvita: teoriia i praktyka. – 2001. - № 4. – pp. 5- 14. [in Ukrainian]
10. Nychkalo N. Neperervna profesiina osvita yak filosofska ta pedagogichna kategoriia (Professional lifelong education as a philosophical and pedagogical category) // Neperervna profesiina osvita. – 2001. - № 1. – pp. 9-21. [in Ukrainian]

The Research of the Tendencies of Lifelong Learning Development in German-speaking Countries as a Social and Pedagogical Problem

D. V. Matiuk

Abstract. The role of lifelong learning for the modern society is shown in the article. The tendencies of education development in German-speaking countries at the end of the 20th – at the beginning of the 21st century are shown. The reasons of lifelong learning introduction in the above stated countries are analyzed. The analysis of normative and legal documents about education in Ukraine is performed. The necessity of lifelong learning in German speaking countries is underlined. The prospective trends of lifelong learning positive experience in German speaking countries further extrapolation are analyzed. They are supposed to promote Ukraine's integration in the European and world educational space. The trends of research results further usage are shown in the article.

Keywords: education, lifelong learning, education throughout life, recurrent education, education permanente, adult education.

Исследование тенденций развития непрерывного образования немецкоязычных государств как социально-педагогическая проблема

Д. В. Матиук

Аннотация. В статье показана актуальность непрерывного образования для развития современного общества. Раскрыты тенденции развития образования в немецкоязычных странах в конце XX – в начале XXI столетия. Проанализированы причины внедрения непрерывного образования в европейских странах. Проведен анализ нормативно-правовых документов Украины об образовании. Обосновывается необходимость исследования развития непрерывного образования именно немецкоязычных стран. В статье определены перспективные направления экстраполяции позитивного опыта образования в течении всей жизни в немецкоязычных странах, которые будут способствовать интеграции Украины в европейское и мировое образовательное пространство.

Ключевые слова: образование, непрерывное образование, образование в течении жизни, периодическое образование, постоянное образование, образование для взрослых.